

Віталій ЛИТВИН

/ доктор політичних наук, доцент кафедри
Львівського національного університету
імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ ТА НАСЛІДКИ ПОДІЛУ І ДУАЛІЗМУ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В РАМКАХ РІЗНИХ ВИДІВ НАПІВПРЕЗИДЕНТАЛІЗМУ

ABSTRACT

The article is devoted to analysis of the peculiarities and consequences of the executive separation and dualism within the various types of semi-presidentialism, in particular through the prism of theoretical and practical, constitutional and political dimensions, as well as within the framework of Constitutional Law and Comparative Political Science.

The author argued that semi-presidentialism is always definitively and practically outlined by the executive dualism, although the latter is affected by various peculiarities, dynamics and consequences within the various types of the analyzed form/system of government. At the same time, based on the peculiarities of hierarchical and transactional inter-institutional relations, it is substantiated that the executive dualism within the framework of semi-presidentialism is characterized by a dual nature of the executive formation and implementation, but not by a dual nature of the executive responsibility.

Key words: *form/system of government, semi-presidentialism, separation of powers, the executive, the executive dualism.*

АНОТАЦІЯ

Крізь призму теоретичних і практичних, конституційних і політичних вимірів, а також в рамках конституційного права і порівняльної політології проаналізовано особливості та наслідки поділу і дуалізму виконавчої влади в рамках різних видів напівпрезиденталізму. Аргументовано, що напівпрезиденталізм дефінітивно та практично завжди окреслюється дуалізмом виконавчої влади, хоча останній і позначається різними особливостями, динамікою та наслідками у рамках різних видів цієї форми/системи державного правління. Водночас на підставі особливостей ієрархічних і транзакційних міжінституційних відносин обґрунтовано, що дуалізм виконавчої влади в рамках напівпрезиденталізму характеризується здебільшого не подвійною природою відповідальності виконавчої влади, а подвійною природою її формування та здійснення.

Ключові слова: *форма/система державного правління, напівпрезиденталізм, поділ влади, виконавча влада, дуалізм виконавчої влади.*

Проблематика поділу влади є багатогранною і зумовлює чимало теоретичних та практичних, а також конституційних і політичних наслідків, але в рамках що конституційного права, що порівняльної політології вона здебільше обертається довкола форм (переважно у юриспруденції) або систем (переважно у політології) державного правління. Серед них типово, але не вичерпно виокремлюють такі, як президентська республіка (президенталізм), парламентська республіка та монархія (парламентаризм) та змішана чи напівпрезидентська республіка (напівпрезиденталізм), і з цього приводу позиція учених та практиків переважно є чіткою і відрізняється несуттєво. Зокрема, здебільшого узвичаєною стала констатація, згідно з якою під змішаною або напівпрезидентською формою/системою державного правління (ми науково окреслених і пояснених причин¹ надалі апелюватимемо до категорії «система державного правління» або «система правління») розуміють передусім конституційну і політичну конструкцію міжінституційних відносин у трикутнику «глава держави — уряд / прем'єр-міністр — парламент»), в рамках якої усереднено передбачено інститути президента, виборного всенародно і на фіксований термін, та прем'єр-міністра й урядового кабінету, які не отримують владу на фіксований термін на підставі всенародних виборів, але обов'язково колективно відповідальні хоча б перед парламентом (або перед парламентом та перед президентом)². Натомість думки дослідників суттєво відрізняються з приводу інституційного, процесуального, політичного і поведінкового наповнення та верифікації сутності, а відтак і типів напівпрезиденталізму, оскільки, будучи безпроблемно, об'єктивно та диспозиційно дефініюваною, ця система державного правління на практиці може проводити вкрай варіативні наслідки та гетерогенні варіації, які можуть її наближувати і до президенталізму, і до парламентаризму тощо. Причому зумовлено це головню ще однією диспозиційною та об'єктивною дефінітивною ознакою напівпрезиденталізму, яку не завжди беруть до уваги вчені, зокрема поділом, суміщенням та ду-

алізмом виконавчої влади між інститутами президента та прем'єр-міністра/урядового кабінету. Відповідно, магістральним завданням представленої наукової статті є обґрунтування та пояснення того факту, що напівпрезиденталізм і дефінітивно, і практично завжди окреслюється дуалізмом виконавчої влади, хоча останній і позначається різними особливостями, динамікою та наслідками у рамках різних видів цієї системи державного правління.

Це і теоретико-методологічно, і практично-емпірично очевидно на підставі наукових доробків різних дослідників. Однак вони не вичерпно та не системно, а доволі часто побіжно й описово апелюють до феномену, особливостей і наслідків дуалізму виконавчої влади в рамках напівпрезиденталізму і не завжди зважають на той факт, що ця система державного правління є гетерогенною. Відповідно, не відкидаючи наукових заслуг різних дослідників, а натомість розширюючи і доповнюючи їх, у статті здійснено спробу систематизованого та різновекторного окреслення особливостей та наслідків поділу і дуалізму виконавчої влади в рамках різних видів напівпрезиденталізму.

У цьому контексті ми виходимо із загальновідомої наукової позиції, згідно з якою форма і/чи система державного правління, будучи передусім правовою, але неодмінно і політичною характеристикою держави й загалом політичної системи, детермінується умовами формування/«походження» і структури вищих інститутів чи центрів влади та поділу повноважень між ними³. Відповідно, не є винятком і напівпрезидентська форма або система державного правління, оскільки для неї також притаманна специфічна конструкція поділу влади, яка здатна проводити різні правові та політичні наслідки. Причому це помічено у цілому комплексі наукових доробків з проблематики напівпрезиденталізму, на підставі чого можна констатувати, що уявлення про специфіку та наслідки поділу влади в рамках напівпрезиденталізму суттєво еволюціонували з часом.

Ініціально це відображено у зауваженні дослідників, згідно із яким систему правління напів-

¹ Литвин В. Концептуалізація і теоретична дистинкція понять «форма державного правління» та «система державного правління» у політичній науці / Віталій Литвин, Анатолій Романюк // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22 : Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін : збірник наукових праць. — 2016. — Вип. 20. — С. 3–12.

² Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія : Дослідження структур, мотивів і результатів / Джовані Сарторі. — Київ : АртЕк, 2001. — С. 125; 3–10.

³ Андреева Г. Конституционное право зарубежных стран : учебник / Галина Андреева. — М. : Эксмо, 2005. — С. 323; Арановский К. Государственное право зарубежных стран : учебник для вузов / К. В. Арановский. — М. : Форум-Инфра-М, 1998. — С. 154–155.

президентського типу доцільно відмежовувати і протиставляти класичному («чистому») президенталізму та парламентаризму на підставі індикатора так званого дуалізму виконавчої влади, який останнім формально не властивий (навіть попри інші дефінітивні відмінності напівпрезиденталізму, про які йшлося вище). Відтак саме поділ і дуалізм виконавчої влади в умовах напівпрезиденталізму засвідчує, що ця система правління зовсім не є простим поєднанням чи синтезом президенталізму та парламентаризму, а натомість їхнім «посередником» і опцією чергування. Річ у тому, що дуальна (подвійна), а не моністична правова і політична природа виконавчої влади у напівпрезиденталізмі⁴ похідна від набуття легітимності влади двох головних інститутів держави — президента і парламенту — на підставі всенародних виборів⁵. Однак і на противагу, дуальна (подвійна) виконавча влада в умовах напівпрезиденталізму не обов'язково ґрунтується на патерні міжінституційного протистояння глави держави/президента та прем'єр-міністра і його урядового кабінету⁶. Хоч доволі часто трапляється саме так, що в рамках напівпрезидентського дуалізму виконавчої влади всенародно виборний президент або призначений прем'єр-міністр — це не просто, відповідно, глава держави або глава уряду, які відчують нестачу чи надмір політичної влади, але й не головні керівники виконавчої влади та загалом держави внаслідок протистояння один одному. Все це означає, що міжінституційні відносини президента із прем'єр-міністром та урядом у рамках дуалізму виконавчої влади, складу парламенту та тріадної системи поділу влади загалом можуть суттєво змінюватись і набувати різноманітних форм та виявів, при цьому не порушуючи дефінітивного означення напівпрезиденталізму⁷. Відповідно, саме завдяки дефінітивним параметрам та ознаці перманентного, проте гнучкого дуалізму виконавчої влади (похідного від змінювальної композиції парламентів) напівпрезиденталізм позиціонується як система державного правління, котра найбільше піддається конституційній та політичній інженерії⁸.

⁴ Романюк А. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Західної Європи : монографія / Анатолій Романюк. — Львів, 2007. — С. 226.

⁵ Duverger M. A New Political System Model : Semi-Presidential Government / Maurice Duverger // European Journal of Political Research. — 1980. — Vol. 8. — No. 2. — P. 166.

⁶ Blondel J. Dual Leadership in the Contemporary World : A Step towards Executive and Regime Stability / Jean Blondel // Kavanagh D. Comparative Government and Politics / Dennis Kavanagh, Gillian

З огляду на це, цілком очевидно, що напівпрезидентський дуалізм виконавчої влади і поділ влади загалом є такою комбінацією інституційних, процесуальних, політичних і поведінкових атрибутів міжінституційних відносин, що неодмінно приводить до появи нової якості самої системи державного правління. Відповідно, особливо зважаючи на варіативність підходів до визначення напівпрезиденталізму, цілком очевидно, що поділ влади загалом та дуалізм виконавчої влади зокрема можуть продукувати доволі відмінні правові та політичні наслідки, оскільки і самі вони згідно з різними дефініціями напівпрезиденталізму та в рамках відмінної уповноваженості різних політичних інститутів й акторів є доволі специфічними. Наприклад, якщо дефінітивною ознакою напівпрезиденталізму (як у деяких вчених) є «достить значні» повноваження президентів (що сьогодні здебільшого розуміють як помилку універсалізму та реляційності) або йдеться про напівпрезидентську систему правління винятково з сильними президентами, то автоматично властиве «заохочення приросту» рівня конфліктності в рамках дуалізму виконавчої влади. Натомість якщо дефінітивною ознакою напівпрезиденталізму (як у більшості вчених) є наявність посади всенародно виборного на фіксований термін президента, причому незалежно від його уповноваженості (що диспозиційно і значно об'єктивніше), або йдеться про напівпрезидентську систему правління з сильними, помірними чи церемоніальними за повноваженнями президентами, то, на противагу, притаманне «зменшення напруги» і рівня конфліктності в рамках дуалізму виконавчої влади. Загалом це означає, що незалежно від підходу до дефініювання напівпрезиденталізму, уповноваженості різних політичних інститутів й акторів, а також вибору держав, конфігурації міжінституційних відносин яких є напівпрезидентськими, ця система державного правління, зокрема на підставі закладеної специфіки легітимності, формування, відповідальності і поділу влади, неодмінно характеризується поділом і дуалізмом виконавчої влади. Причому

Peele. — Boulder, 1984. — P. 162–172; Bogdanor V. Semi-presidential Systems / Vernon Bogdanor // Bogdanor V. The Blackwell Encyclopaedia of Political Institutions / Vernon Bogdanor. — Oxford : Basil Blackwell Publishers, 1987. — P. 561–562.

⁷ Shugart M. Semi-presidential systems : Dual executive and mixed authority patterns / Matthew S. Shugart // French Politics. — 2005. — Vol. 3. — No 3. — P. 323–351.

⁸ Pasquino G. Nomination : Semi-presidentialism : A Political Model at Work / Gianfranco Pasquino // European Journal of Political Research. — 1997. — Vol. 31. — No. 1. — P. 129.

(як буде зазначено нижче) відобразитись напівпрезидентський дуалізм виконавчої влади може по-різному, але найчастіше, принаймні номінально та формально, він зводиться до конструкції, коли, з одного боку, прем'єр-міністр відповідальний за повсякденну роботу уряду, але з іншого боку, президент щонайменше зберігає за собою роль та мандат «оглядового і відповідального» за закордонні й оборонні справи, а також деякі надзвичайні повноваження. Інакше кажучи, напівпрезидентський дуалізм виконавчої влади є цілком реальним і постійно наявним, адже президент може впливати якщо не на особливості формування, то на специфіку функціонування виконавчої влади (уряду та прем'єр-міністра), а виконавча влада якщо не відповідальна перед президентом, то обов'язково відповідальна перед парламентом⁹. Відтак один полюс дуалізму виконавчої влади в умовах напівпрезиденталізму нагадує виконавчу владу в рамках президенталізму, а натомість інший полюс — в рамках парламентаризму. Хоч навіть попри це дуалізм виконавчої влади у напівпрезиденталізмі не робить цю систему правління змішаною за своєю сутністю, функціональністю та наслідками, бо вона характеризується властивими винятково їй ієрархічними і транзакційними міжінституційними відносинами у трикутнику «глава держави-уряд/прем'єр-міністр-парламент», які є визначальними в атрибутизації сутності, різновидів та ефектів напівпрезиденталізму¹⁰.

Однак природа, особливості та наслідки поділу і дуалізму виконавчої влади та ієрархічних і транзакційних відносин в умовах напівпрезиденталізму можуть бути відмінними. Насамперед потрібно зважати на той дефінітивно закладений факт, що прем'єр-міністр і його урядовий кабінет в рамках напівпрезиденталізму можуть бути або дуально (подвійно) відповідальними перед всенародно виборним президентом і парламентом, або

моністично відповідальними винятково перед парламентом¹¹. Відтак доволі поширеною є опція напівпрезиденталізму, коли президент, з одного боку, є не просто главою держави, а наділений певною політичною владою, проте, з іншого боку, не є однозначним учасником та носієм виконавчої влади, адже поряд зі собою має прем'єр-міністра, що як глава уряду не обов'язково відповідальний перед президентом. На підставі ж врахування складу парламенту специфіка системи поділу влади і варіативність дуалізму виконавчої влади зумовлюють потребу виділення інституційного та поведінкового підходів до розуміння, атрибутизації та типологізації напівпрезиденталізму. Особливо з огляду на те, що поділ та дуалізм виконавчої влади (і влади загалом) поміж президентом та прем'єр-міністром є аж ніяк не статичним, а динамічним¹², адже конституції напівпрезидентських держав визначають, а вияви політичної практики коригують особливості того, як президент обов'язково повинен ділитись своєю владою з прем'єр-міністром й урядом і навпаки, а прем'єр-міністр й уряд змушені бути наділені достатньою підтримкою у парламенті¹³.

Відповідно, можна виокремити декілька засадничих констатацій з приводу розуміння особливостей дуалізму виконавчої влади в рамках напівпрезиденталізму. По-перше, дуалізм виконавчої влади у форматі діархії президента (обов'язково як глави держави) і прем'єр-міністра (обов'язково як глави уряду) притаманний напівпрезиденталізму навіть незалежно від сили та уповноваженості головних політичних інститутів (глави держави, уряду та парламенту). І навіть незалежно від того, чи така діархія за природою міжінституційних відносин у трикутнику «глава держави-уряд-парламент» є конфронтаційною або консенсусною, тобто чи вона ускладнює або спрощує відносини в рамках дуалізму виконавчої влади¹⁴. По-друге,

⁹ Duverger M. A New Political System Model : Semi-Presidential Government / Maurice Duverger // *European Journal of Political Research*. — 1980. — Vol. 8. — No. 2. — P. 165–187; Shugart M. Semi-presidential systems : Dual executive and mixed authority patterns / Matthew S. Shugart // *French Politics*. — 2005. — Vol. 3. — No 3. — P. 323–351; Amorim Neto O. Breaking the Parliamentary Chain of Delegation : Presidents and Non-partisan Cabinet Members in European Democracies / Octavio Amorim Neto, Kaare Strøm // *British Journal of Political Science*. — 2006. — Vol. 36. — No. 4. — P. 619–643; Elgie R. Semi-Presidentialism : Concepts, Consequences and Contesting Explanations / Robert Elgie // *Political Studies Review*. — 2004. — Vol. 2. — No. 3. — P. 314–330.

¹⁰ Baylis T. Presidents versus Prime Ministers : Shaping Executive Authority in Eastern Europe / Thomas A. Baylis // *World Politics*. — 1996. — Vol. 48. — No. 3. — P. 297–323; Kirschke L. Semipresiden-

tialism and the Perils of Power-Sharing in Neopatrimonial States / Linda Kirschke // *Comparative Political Studies*. — 2007. — Vol. 40. — No. 11. — P. 1372–1394.

¹¹ Shugart M. Semi-presidential systems : Dual executive and mixed authority patterns / Matthew S. Shugart // *French Politics*. — 2005. — Vol. 3. — No 3. — P. 323–351.

¹² Ginsburg T. Dismantling the «Developmental State»? Administrative Procedure Reform in Japan and Korea / Tom Ginsburg // *American Journal of Comparative Law*. — 2001. — Vol. 49. — No. 4. — P. 585–625.

¹³ Литвин В. До оцінювання класичних і посткласичних та формулювання оновленого і синтетичного визначень напівпрезиденталізму / Віталій Литвин // *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Філософія, соціологія, політологія*. — 2016. — № 3 (31). — С. 30–46.

рівень дуалізму виконавчої влади у рамках напівпрезиденталізму не є сталим, а залежить від розстановки політичних сил і композиції парламенту. Порівняно з іншими системами державного правління це виявляється у тому, що для президенталізму і парламентаризму властива відсутність дуалізму виконавчої влади, а натомість для напівпрезиденталізму завжди притаманна гіпотетична можливість дуалізму виконавчої влади навіть попри його нереалізованість або відсутність у певний момент часу. Це означає, що напівпрезидентський дуалізм виконавчої влади виявляється щонайменше як потенціал або можливість глави держави чи парламенту піддати обструкції прем'єр-міністра й урядовий кабінет або ж як конституціоналізована та реальна можливість конкуренції між главою держави та главою уряду¹⁴. Відтак саме внаслідок факту і специфіки дуалізму виконавчої влади напівпрезиденталізм окреслюється автономністю й неможливістю нейтралізувати вплив президента та прем'єр-міністра¹⁵. По-третє, атрибут дуалізму виконавчої влади в умовах напівпрезиденталізму не є суб'єктивним, тобто не визначається рівнем діархії президента та прем'єр-міністра, а натомість є об'єктивним, адже визначається самим фактом чи навіть можливістю такої діархії президента і прем'єр-міністра, зокрема на підставі врахування їхньої підтримки чи не підтримки у парламенті. А це, своєю чергою, означає, що верифікація дуалізму виконавчої влади є інструментом зіставлення конституційної і політичної природи системи державного правління напівпрезидентського типу.

Водночас критично важливо, що зосередження уваги лише на повноваженнях одного політичного інституту (приміром, президента чи прем'єр-міністра) в умовах дуалізму виконавчої влади спричиняє нехтування інших політичних ін-

ститутів і загалом інституційної, процесуальної, політичної та поведінкової зумовленості і природи напівпрезиденталізму, а тому й недопустиме¹⁷. Річ у тім, що поділ і асигнування повноважень між усіма гілками влади (політичними інститутами) в умовах напівпрезиденталізму впливає на цілісну систему взаємин між ними, а тому й зумовлює структуру та визначає рамки їх політичної влади і впливу. Відтак напівпрезиденталізм є системою правління, у якій, на відміну від президенталізму та парламентаризму, конституційно і політично (хоча й по-різному) вбудовано можливості поділу та дуалізму виконавчої влади між всенародно виборним президентом і прем'єр-міністром/урядом, який відповідальний перед всенародно виборним парламентом¹⁸. Щоправда, із тією особливістю, що конституційна регламентація поділу та дуалізму виконавчої влади в міжінституційних відносинах часто модифікується й уточнюється політично і залежна від різної легітимності влади президента та парламенту¹⁹, що знецінює зауваження про «превалювання природи нульової суми президентських виборів»²⁰, але виявляє довгострокову стійкість системи стримувань і противаг у напівпрезиденталізмі²¹. На практиці це виявляється у тому, що в рамках напівпрезиденталізму конституційно сильні президенти іноді політично слабкі (і домінують прем'єр-міністри), а конституційно слабкі президенти іноді політично сильні (і домінують над прем'єр-міністрами), чи взагалі ні конституційно, ні політично не визначено, хто повинен превалювати у політичній системі. Відповідно встановлено, що концепт напівпрезиденталізму є настільки евристичним, наскільки евристичним є опис конкретного набору, а відтак і варіантів конституційних та політичних важелів міжінституційних відносин і поділу та дуалізму виконавчої влади²². Інакше кажучи, конституційно

¹⁴ Pasquino G. Nomination : Semi-presidentialism : A Political Model at Work / Gianfranco Pasquino // *European Journal of Political Research*. — 1997. — Vol. 31. — No. 1. — P. 128-146.

¹⁵ Siaroff A. Comparative presidencies : the inadequacy of the presidential, semi-presidential and parliamentary distinction / Alan Siaroff // *European Journal of Political Research*. — 2003. — Vol. 42. — No. 3. — P. 287-312.

¹⁶ Барабаш Ю. Президентська влада у змішаних республіках : окремі питання теорії та практики / Ю. Г. Барабаш // *Право України*. — 2014. — № 8. — С. 67-76.

¹⁷ Cheibub J. Making Presidential and Semi-Presidential Constitutions Work / Jose Antonio Cheibub // *Texas Law Review*. — 2009. — Vol. 87. — No. 7. — P. 1375-1407; Stacey R. Semi-presidential government in the post-authoritarian context / R. Stacey, S. Choudhry. — *The Center for Constitutional Transitions at NYU Law*, 2014. — 20 p.

¹⁸ Stacey R. Semi-presidential government in the post-authoritarian context / R. Stacey, S. Choudhry. — *The Center for Constitutional Transitions at NYU Law*, 2014. — 20 p.; Elgie R. Variation in the Durability of Semi-Presidential Democracies / Robert Elgie, Petra Schleiter // Elgie R. *Semi-Presidentialism and Democracy* / Robert Elgie, Sophia Moestrup, Y-S. Wu. — London : *Palgrave*, 2011. — P. 42-60.

¹⁹ Elgie R. The Politics of Semi-Presidentialism / Robert Elgie // Elgie R. *Semi-Presidentialism in Europe* / Robert Elgie. — Oxford : *Oxford University Press*, 1999. — P. 1-21; Anderson C. *Losers' Consent : Elections and Democratic Legitimacy* / C. Anderson, A. Blais, S. Bowler, T. Donovan, O. Lijphart. — Oxford : *Oxford University Press*, 2005. — P. 96.

²⁰ Lijphart A. *Constitutional Design for Divided Societies* / Arendt Lijphart // *Journal of Democracy*. — 2004. — Vol. 15. — No. 2. — P. 102.

²¹ Roeder P. *Power Dividing as an Alternative to Ethnic Power Shar-*

(інституційно) та політично (поведінково) напівпрезиденталізм атрибується доволі варіативно, але передусім залежно від наявності двох «базових агентів» — президента і парламенту, — через яких виборці як «принципали» потенційно можуть впливати на політичну систему²³. Як наслідок, напівпрезиденталізм окреслюється неповним поділом влади, бо президент та парламент, детермінуючись подвійною легітимністю своєї влади, фігурують в якості спільних «принципалів» урядового кабінету, а тому в зрізі логіки, структуризації і впорядкування процесів його формування/«походження», функціонування, а інколи й відповідальності/«виживання» вони повинні з його приводу домовлятися та його контролювати²⁴ (див. табл. 1).

Усе це означає, що системною і постійною ознакою напівпрезиденталізму як системи державного правління з інститутами всенародно виборного на фіксований термін президента та колективно відповідальних перед парламентом прем'єр-

міністра й урядового кабінету завжди є дуальна (подвійна) природа походження і здійснення виконавчої влади, а не дуальна (подвійна) природа відповідальності виконавчої влади (адже уряд та прем'єр-міністр в умовах напівпрезиденталізму колективно відповідальні, тобто можуть бути достроково відправлені у відставку, обов'язково перед парламентом або ж і перед парламентом, і перед президентом). Відтак дефініювання напівпрезиденталізму обов'язково є конституційно-правовим й інституційно детермінованим, але емпіричне та практичне наповнення, а тому й типологізація напівпрезиденталізму можуть бути як конституційно-правовими та інституційними, так і політикоправовими та поведінковими. Головне, щоби вони не порушували дефінітивного механізму формування/«походження» та відповідальності/«виживання» політичних (владних) інститутів у системі поділу і дуалізму (конфронтаційного або консенсусного) виконавчої влади президента та прем'єр-міністра.

Таблиця 1

ЛОГІКА ДЕФІНІЮВАННЯ НАПІВПРЕЗИДЕНТАЛІЗМУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ/«ПОХОДЖЕННЯ» І ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ/«ВИЖИВАННЯ» ПОЛІТИЧНИХ (ВЛАДНИХ) ІНСТИТУТІВ У СИСТЕМІ ДУАЛІЗМУ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Індикатори дефініювання й інститути напівпрезиденталізму	Президент	Прем'єр-міністр/уряд
Обов'язкова логіка формування/«походження» інститутів	Всенародні (прямі або непрямі) вибори	Вотум інвестиції чи мовчазна згода/довіра парламенту
Обов'язкова логіка відповідальності/«виживання» інститутів	Часово фіксований мандат	Вотум довіри і/або недовіри парламенту

Загалом же напівпрезиденталізм визначається та зумовлюється стриманою моделлю поділу (балансів, стримувань і противаг) влади, у якій простежуються характерні ознаки «жорсткої» (як у президенталізмі) і «м'якої» (як у парламентариз-

мі) моделей²⁵, а виконавча (президентська і урядова) влада є дуальною (подвійною) за особливостями легітимності, формування, здійснення та/чи відповідальності. Як наслідок, напівпрезиденталізм характеризується: фактичним убезпе-

ing / Philip G. Roeder // *Roeder P. Sustainable Peace, Power and Democracy after Civil War* / Philip G. Roeder, Donald Rodichild. — Ithaca : *Cornell University Press*, 2005. — P. 52.

²² Duverger M. *Bréviaire de la cohabitation* / Maurice Duverger. — Paris : *Presses Universitaires de France*, 1986. — P. 349.

²³ Pasquino G. *Nomination : Semi-presidentialism : A Political Model at Work* / Gianfranco Pasquino // *European Journal of Political Research*. — 1997. — Vol. 31. — No. 1. — P. 128–146; Nousiainen J. *From Semi-Presidentialism to Parliamentary Government : Political and Constitutional Developments in Finland* / Jaakko Nousiainen // *Scandinavian Political Studies*. — 2001. — Vol. 24. — No. 1. — P. 101.

nen // *Scandinavian Political Studies*. — 2001. — Vol. 24. — No. 1. — P. 101.

²⁴ Schleiter P. *Party Government in Europe? Parliamentary and Semi-presidential Democracies Compared* / Petra Schleiter, Edward Morgan-Jones // *European Journal of Political Research*. — 2009. — Vol. 48. — No. 5. — P. 665–693; Shugart M. *Comparative Executive-Legislative Relations* / Matthew S. Shugart // *Rhodes A. The Oxford Handbook of Political Institutions* / A. W. Rhodes, S. Binder, B. Rockman. — *Oxford University Press*, 2006. — P. 358.

²⁵ Процюк І. *Змішана республіка : поняття та ознаки* / Ігор Про-

ченням президента внаслідок його представницького мандата, отриманого безпосередньо від народу, від втручання у його діяльність інших інститутів та гілок державної влади; фактичною чи принаймні формальною, проте різноступеневою і різною у структурно-функціональному зрізі, внаслідок різної динаміки міжінституційних відносин, деконцентрацією і дуалізацією виконавчої влади між президентом та прем'єр-міністром; формальною та принаймні інколи фактичною повною або частковою неналежністю президента до жодної з гілок державної влади за умови можливості відігравати ним активну роль у політичному житті країни та суттєво впливати на функціонування державного механізму; фактичним та здебільшого неформальним генеруванням не триєдиної, а чотиригілкової (четвертою гілкою влади постає президент) моделі державної влади. Це в рамках напівпрезидентської логіки поділу влади, з одного боку, допомагає збалансувати державну владу та встановити дієву систему стримувань і противаг, а відтак запобігти значному посиленню чи домінуванню будь-якого з суб'єктів міжінституційних політичних відносин, проте, з іншого боку, спричиняє конфлікти усередині державного механізму, які безумовно не сприяють політичній стабільності²⁶. Відповідно, в рамках напівпрезиденталізму стабілізується система влади через поєднання різних взаєморівноважуючих засад міжінституційних відносин²⁷, через що для цієї системи правління майже завжди притаманні функціональний, інституційний та суб'єктний аспекти поділу влади загалом і дуалізму виконавчої влади зокрема.

Це, наприклад, очевидно з огляду на те, що напівпрезидентський дуалізм виконавчої влади головно виявляється у: формальному і фактичному динамічному суміщенні виконавчої (президентської та урядової) влади президентом і прем'єр-міністром, причому залежно не від їхньої сили й уповноваженості, а від простого факту наявності виконавчих повноважень у кожного із

них; формальному та фактичному генеруванні ситуацій різного балансу і зміщення/поширення влади у рамках виконавчих структур за строгої умови, що потенціал автономії кожної одиниці виконавчої влади насправді співіснує; формальній незалежності президента від парламенту; здебільшого формальній незалежності або частковій залежності прем'єр-міністра та його урядового кабінету від президента, а натомість їхній формальній обов'язковій залежності від парламенту. Якщо спрощено, то дуалізм виконавчої влади в умовах напівпрезиденталізму неодмінно детермінується тим, що президент обов'язково повинен «ділитися» своєю владою з прем'єр-міністром і навпаки, а прем'єр-міністр змушений бути наділений достатньою підтримкою парламенту і президента (в умовах президентськопарламентського різновиду напівпрезиденталізму) чи винятково парламенту (в умовах прем'єр-президентського чи парламентсько-президентського різновиду напівпрезиденталізму)²⁸.

Відтак президент-парламентаризм (президентсько-парламентський різновид напівпрезиденталізму, в якому прем'єр-міністр та уряд колективно відповідальні перед президентом і парламентом) усереднено, теоретично та практично, частіше критикують за те, що він детермінований і двозначністю, і невизначеністю, яка випливає з дуальної (подвійної) природи відповідальності уряду та, вочевидь, спроможна підривати легітимність влади²⁹. Адже двозначність дуальної відповідальності уряду в умовах президентпарламентаризму дефектує атрибут «влади обраних над урядом». Це зумовлено тим, що дуально (подвійно) відповідальна виконавча влада (найперше урядовий кабінет) генерує конфлікти із приводу формування, функціонування та відставки уряду між президентом та парламентом, відсутність чітко визначених параметрів влади і домінування над урядом зі сторони президента і парламенту, а в кінцевому результаті — сумніви щодо того, кому слугує та чий інтереси (президента чи парламен-

цюк // Актуальні проблеми права : теорія і практика. — 2012. — № 25. — С. 462–471; Радченко О. Особливості застосування принципу розподілу державної влади у змішаних республіках / Олександр Радченко // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. — 2010. — № 1. — С. 202–209.

²⁶ Радченко О. Особливості застосування принципу розподілу державної влади у змішаних республіках / Олександр Радченко // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. — 2010. — № 1. — С. 202–209.

²⁷ Сербогіна С. Витоки концепції «змішане правління» в ан-

тичній політико-правовій теорії та практиці / С. Г. Сербогіна // Проблеми законності. — 2006. — № 78. — С. 35.

²⁸ Литвин В. Критика классического и постклассического определения полупрезидентализма и ее роль в построении синтетического концепта полупрезидентской системы правления : теоретико-методологический анализ и верификация на примере стран Центрально-Восточной Европы / Віталій Литвин // Studia Politologiczne. — 2017. — № 44. — С. 28–52.

²⁹ Shugart M. Presidents and Assemblies : Constitutional Design and Electoral Dynamics / Matthew S. Shugart, John M. Carey. — Cambridge University Press, 1992. — P. 30, 165.

ту) реалізовує урядовий кабінет. Окрім того, президент-парламентаризм може зумовити затяжний конфлікт між президентом і парламентом³⁰, бо в рамках дуалізму формування та відповідальності виконавчої влади «ані президент, ані парламент не мають стимулу вести переговори» про уряд³¹. Тим паче, що у випадку залучення президента та парламенту до формування і припинення повноважень уряду частим явищем стає змішування лояльності й політичних уподобань, бо відповідальність уряду від цього чіткішою й регламентованішою не стає, а сам уряд як «агент» має двох «принципалів»³².

Натомість прем'єр-президенталізм (прем'єр-президентський чи парламентсько-президентський різновид напівпрезиденталізму, в якому прем'єр-міністр та уряд колективно відповідальні лише перед парламентом) у цьому контексті є суттєво варіативнішим за особливостями і наслідками поділу та дуалізму виконавчої влади, зокрема залежно від врахування конституційної і політичної культури, особливостей структуризації правлячої еліти та інституційних і персональних ознак президентства й прем'єрства на тлі складу парламенту. Так, у випадку належності президента і прем'єр-міністра до ідентичних чи суміжних (при формуванні коаліційних урядів) партій, які мають більшість у парламенті, відносини між президентом і парламентом є незначною мірою конфліктними, а виконавча влада «візуально» та поведінково є менше дуалізованою, ніж у випадку, коли президент і прем'єр-міністр користуються підтримкою різних партій парламенту та є політичними опонентами один одного, внаслідок чого президент і прем'єр-міністр не можуть співпрацювати у рамках єдиної конфігурації більшості в парламенті. Водночас загалом компетенційною та функціональною специфікою прем'єр-президенталізму є той факт, що прем'єр-міністр/урядовий кабінет і президент формально та здебільшого фактично наділені окремими (проте не обов'язково несуміжними) повноваженнями у виконавчій владі,

внаслідок чого майже завжди незаперечною виявляється дуальна (подвійна) природа виконавчої влади. Виявляється це у тому, що прем'єр-міністр, зі згодою чи без згоди президента, традиційно формує урядовий кабінет і керує його роботою насамперед у сфері соціально-економічної політики, а президент, що може навіть призначати окремих міністрів уряду, головню визначає зовнішньополітичний курс держави та відповідає за національну безпеку й оборону (хоч, звісно, може впливати і на формування соціально-економічної політики). Визначальним тут є той факт, що коли більшість у парламенті діє проти президента, то останній значною мірою втрачає можливість домінувати у системі дуалізму виконавчої влади. Хоча, від протилежного, не виключено, що у такій конструкції виконавчі повноваження глави держави можуть і зростати.

Загалом це демонструє, що оскільки президент-парламентаризм визначений більшою конфліктністю у системі дуалізму виконавчої влади, а тому й більшою міжінституційною незбалансованістю, то він генерує умови, за яких уряду складніше проводити узгодженішу й ефективнішу політику, аніж це властиво для прем'єр-президенталізму. Відтак це унаслідуються в спокусі апробації й інституціоналізації екстраконституційної політики президента чи інших акторів здебільше в умовах саме президент-парламентаризму, а не прем'єр-президенталізму, бо президенти в умовах першого стартово можуть бути президентіалізованими конституційно та формально, а тому легше персоналізують владу політично і фактично³³. Наслідком, для прикладу, є позиція, згідно з якою рівень конфліктності у системі дуалізму виконавчої влади в умовах президент-парламентаризму, на відміну від прем'єр-президенталізму, виявляється важливим чинником невдалої демократизації. Хоча загалом релевантним залишається зауваження про критику дуалізму виконавчої влади як механізму, який підриває перспективи і результати демократизації³⁴. Адже: дуальна (подвій-

³⁰ Shugart M. Presidents and Assemblies : Constitutional Design and Electoral Dynamics / Matthew S. Shugart, John M. Carey. — Cambridge University Press, 1992. — P. 121; Reiter D. Public, Legislative, and Executive Constraints on the Democratic Initiation of Conflict / Dan Reiter, Erik R Tillman // Journal of Politics. — 2002. — Vol. 64. — No. 3. — P. 810.

³¹ Elgie R. Semi-Presidentialism : Sub-Types and Democratic Performance / Robert Elgie. — Oxford : Oxford University Press, 2011. — P. 35.

³² Morgan-Jones E. Governmental change in a president-parliamen-

tary regime : The case of Russia 1994–2003 / Edward Morgan-Jones, Petra Schleiter // Post-Soviet Affairs. — 2004. — Vol. 20. — No. 2. — P. 132–163.

³³ Samuels D. The «Semi-presidential» model and its subtypes : Party presidentialization and the selection and deselection of prime ministers / David Samuels, Matthew S. Shugart // Paper presented at the Committee of the 10th Congress of the French Political Science Association. — Grenoble, September 7–9, 2009. — 20 p.

³⁴ Linz J. Presidential or Parliamentary Democracy : Does It Make a Difference? / Juan Linz // Linz J. The Failure of Presidential De-

на) виконавча влада накладає непотрібний та додатковий елемент конкуренції за уряд, що виявляється у політиканстві, затримці процесу прийняття рішень і суперечливій політиці, а тому й генерує неясність з приводу того, кому підпорядковані деякі впливові політичні гравці, та нестійкий баланс політичної змагальності і загрозу демократичної стабільності; протистояння різноідеологічних та різнопартійних президента й прем'єр-міністра приводить до конфлікту з непередбачуваними наслідками всередині виконавчої влади, а тому й до зниження керованості політичним процесом і зменшення інституційної стабільності.

Відповідно, саме інформація про поділ влади між президентом і парламентом в умовах напівпрезиденталізму є засадничою у генеруванні теоретичних очікувань про позиціонування прем'єр-міністра в рамках поділу влади і континууму ідеального «розташування» глави держави та парламенту³⁵. Це особливо помітно у випадку, коли парламент є надмірно внутрішньо поляризованим та фракціоналізованим, що суттєво посилює та стабілізує конфронтацію між виконавчою і законодавчою гілками влади, а також суперечки про поділ повноважень між президентом та прем'єр-міністром у виконавчій вертикалі. Враховуючи ж, що напівпрезиденталізм перебуває у стані компліментарного взаємоподілу повноважень між інститутами президента, прем'єр-міністра/уряду та парламенту³⁶, очевидно, що дуалізм виконавчої влади цієї системи державного правління може окреслюватись переважанням або президента (як типово, хоча не завжди у випадку президентаризму), або прем'єр-міністра і уряду (як типово, але не завжди у випадку прем'єр-президенталізму), або й жодного із них. Хоча, на противагу, варто завжди зважати на той факт, що для напівпрезиденталізму критично важливими є компенсаційні повноваження парламенту і президента в напрямі забезпечення достатньої кількості стримувань і противаг та стимулів поділу влади³⁷.

mocracy : Comparative Perspectives / Juan Linz, Arturo Valenzuela. — Johns Hopkins University Press, 1994. — P. 55.

³⁵ Protsyk O. Prime ministers' identity in semi-presidential regimes : Constitutional norms and cabinet formation outcomes / Oleh Protsyk // European Journal of Political Research. — 2005. — Vol. 44. — No. 5. — P. 721–748.

³⁶ Shugart M. Presidents and Assemblies : Constitutional Design and Electoral Dynamics / Matthew S. Shugart, John M. Carey. — Cambridge University Press, 1992. — P. 23.

³⁷ Elgie R. Variation in the Durability of Semi-Presidential Democra-

У цьому контексті вкрай цікава позиція, згідно з якою напівпрезидентський дуалізм виконавчої влади зумовлюється та стає варіативним із огляду на те, чи президент і прем'єр-міністр/уряд користуються підтримкою ідентичних політсил у парламенті³⁸. Відтак напівпрезиденталізм (незалежно, чи він президентсько-парламентського або прем'єр-президентського типу) треба дихотомувати на системи уніфікованого (нерозділеного) та неуніфікованого (розділеного) правління. Перші характеризуються тим, що і президент, і прем'єр-міністр належать або тяжіють до ідентичних чи коаліційно-споріднених («близьких») політсил у парламенті, а тому й суттєво обмежують дуалізм виконавчої влади. Натомість другі окреслюються тим, що президент і прем'єр-міністр є політичними супротивниками один одного, належать або тяжіють до різних і неспоріднених («неблизьких») політичних сил у парламенті, а тому й суттєво посилюють дуалізм виконавчої влади. Через це доволі релевантною є позиція, згідно з якою якщо партія наділена і президентством, і більшістю у парламенті, то це практично звужує конституційний поділ влади, і навпаки, якщо посада президента та більшість у парламенті перебувають в руках різних партій, то за рахунок суперництва між протиборчими силами суттєво розширюється конституційний поділ влади³⁹. Узагальнено це означає, що поділ влади у напівпрезиденталізмі є безпосереднім наслідком поєднання партійної системи і конституційних рамок міжінституційних відносин в трикутнику «глава держави–уряд / прем'єр-міністр–парламент»⁴⁰, а також що функціональність і динаміка напівпрезиденталізму одночасно залежать від інституційно-конституційних норм та політично-поведінкових чинників⁴¹. Крім того, це означає, що конфліктність дуалізму виконавчої влади в умовах напівпрезиденталізму може простежуватись не лише у випадку систем неуніфікованого (розділеного) правління, коли головні політичні інститути намагаються модифікувати традиційні канали політичного процесу й усталені патерни міжпартій-

cies / Robert Elgie, Petra Schleiter // Elgie R. Semi-Presidentialism and Democracy / Robert Elgie, Sophia Moestrup, Y.-S. Wu. — London : Palgrave, 2011. — P. 42–60.

³⁸ Duverger M. A New Political System Model : Semi-Presidential Government / Maurice Duverger // European Journal of Political Research. — 1980. — Vol. 8. — No. 2. — P. 186.

³⁹ Duverger M. Los Partidos Politicos / Maurice Duverger. — Mexico : Fondo de Cultura Econmica, 1957. — P. 422.

⁴⁰ Duverger M. Los Partidos Politicos / Maurice Duverger. — Mexico : Fondo de Cultura Econmica, 1957. — P. 420.

ної змагальності⁴², але й у випадку систем уніфікованого (нерозділеного) правління, коли президент і прем'єр-міністр належать до ідентичних, але фрагментованих партій у парламенті⁴³, або коли президентські вибори генерують змагальність популістсько орієнтованих кандидатів⁴⁴. Відтак потенційна і реальна конфліктність напівпрезидентського дуалізму виконавчої влади зумовлена тим, що ця система державного правління охоплює «латентну політичну і навіть конституційну кризу» та змагальність.

Доповнюється це логікою, згідно з якою композиціонування парламентів, формування і функціонування різних типів урядових кабінетів, а також поділ і конструювання дуалізму виконавчої влади і загалом міжінституційних відносин у рамках напівпрезиденталізму (теж незалежно, чи він президентсько-парламентського або прем'єр-президентського типу) відбуваються залежно від відносин більшості та меншості у парламенті і безпосередньо від правління або ситуацій більшості чи меншості (яке найпростіше перевірити фактом формування урядів більшості чи меншості)⁴⁵. Відтак конституціоналізований поділ та дуалізм виконавчої влади унеможлиблює чітке розмежування повноважень прем'єр-міністрів і президентів у більшості випадків напівпрезиденталізму, а тому часто веде до конституційної та політичної двозначності цієї системи державного правління. Як наслідок, коли повноваження глав держав та глав урядів у системі дуалізму виконавчої влади (у випадках урядів більшості чи меншості, а також систем уніфікованого чи розділеного правління) відчутно розбіжні і неузгоджені, то конституційно і тим паче політично не зовсім зрозуміло, хто із центрів чи носіїв виконавчої влади (передусім президент або прем'єр-міністр) уповноважений реалізовувати остаточні рішення, навіть у таких сферах політики, як національна оборона, міжнародні відносини, соціально-економічна політи-

ка тощо. Це значно посилюється тим, що легітимність, партійна приналежність і відповідальність центрів чи носіїв виконавчої влади теж суттєво різні, адже: прем'єр-міністр й уряд у своєму функціонуванні та відповідальності (але не завжди у формуванні) залежать від процедур делегування повноважень і зобов'язань парламентом; президент на підставі електоральної і раціоналізованої легітимності має незалежний і всенародний мандат, автономний від парламенту та може діяти за відсутності його підтримки чи схвалення. Відповідно, апіорі напружені відносини інститутів президента, прем'єр-міністра/уряду і парламенту (навіть якщо вони поділяють політичну програму) в умовах напівпрезиденталізму зумовлені своєрідним «додатковим поділом» (дуалізмом) виконавчої влади, а тому є потенційно-безумовними, структурними та навіть постійними, адже спричинені конституційною і політичною конструкцією та логікою цієї системи правління⁴⁶. Вона ж набуває різноманітного вигляду та наслідків, зокрема в рамках дуалізму виконавчої влади, залежно від апробації в системах уніфікованого чи розділеного правління, які можуть відбуватись в умовах урядів більшості чи меншості. Звісно, з огляду на відоме теоретичне зауваження, згідно з яким парламентські ситуації та уряди більшості, на відміну від ситуацій і урядів меншості, зменшують, втім числі і у випадку напівпрезиденталізму, вірогідність переростання внутрішньо-властивих для нього напружених міжінституційних відносин у серйозні конфлікти в системі дуалізму виконавчої влади.

А це, своєю чергою, є умовою виокремлення та ієрархізації кількох варіантів співіснування (балансів, дисбалансів та конфліктів) центрів і носіїв виконавчої влади в рамках її напівпрезидентського дуалізму, зокрема систем повністю або частково уніфікованої (нерозділеної) більшості, повністю або частково уніфікованої (нерозділеної)

⁴¹ Bogdanor V. *Semi-presidential Systems* / Vernon Bogdanor // Bogdanor V. *The Blackwell Encyclopaedia of Political Institutions* / Vernon Bogdanor. — Oxford : Basil Blackwell Publishers, 1987. — P. 561–562.

⁴² Linz J. *Problems of Democratic Transition and Consolidation : Southern Europe, South America and Post-Communist Europe* / Juan Linz, Alfred Stepan. — Johns Hopkins University Press, 1996. — P. 282.

⁴³ Protsyk O. *Politics of Intra-executive Conflict in Semipresidential Regimes in Eastern Europe* / Oleh Protsyk // *East European Politics and Societies*. — 2005. — Vol. 19. — No. 2. — P. 135–160.

⁴⁴ Linz J. *Presidential or Parliamentary Democracy : Does It Make a Difference?* / Juan Linz // Linz J. *The Failure of Presidential Demo-*

cracy : Comparative Perspectives / Juan Linz, Arturo Valenzuela. — Johns Hopkins University Press, 1994. — P. 61.

⁴⁵ Skach C. *Borrowing Constitutional Designs. Constitutional Law in Weimar Germany and the French Fifth Republic* / Cindy Skach. — Princeton : Princeton University Press, 2005. — 151 p; Skach C. *Constitutional origins of dictatorship and democracy* / Cindy Skach // *Constitutional Political Economy*. — 2005. — Vol. 16. — No. 4. — P. 347–368; Skach C. *The «newest» separation of powers : semi-presidentialism* / Cindy Skach // *International Journal of Constitutional Law*. — 2007. — Vol. 5. — No. 1. — P. 93–121.

⁴⁶ Литвин В. Система уніфікованої меншості як варіативний різновид напівпрезиденталізму : перевірка доцільності виокремлення та концептуалізації / Віталій Литвин // Тези звітної

меншості, розділеної (неуніфікованої) більшості і розділеної (неуніфікованої) меншості⁴⁷. Конструкції систем уніфікованої більшості означені тим, що президент є членом (повністю уніфікована більшість) чи партнером (частково уніфікована більшість) партії прем'єр-міністра, який очолює урядовий кабінет більшості, через що і глава держави, і глава уряду підтримуються ідентичною більшістю у парламенті, роблячи такий різновид напівпрезиденталізму найменш конфліктним у системі дуалізму виконавчої влади. Дещо конфліктнішою в рамках напівпрезидентського дуалізму виконавчої влади є опція систем уніфікованої меншості, де президент є членом (повністю уніфікована меншість) чи партнером (частково уніфікована меншість) партії прем'єр-міністра, який очолює урядовий кабінет меншості, через що і глава держави, і глава уряду опираються на ті самі політсили у парламенті (зокрема для того,

щоби більшість у парламенті хоча б ситуативно, якщо не формально, підтримувала президента і прем'єр-міністра уряду меншості). Ще конфліктнішою опцією напівпрезидентського дуалізму виконавчої влади є системи розділеної більшості, в яких президент не є членом чи партнером партії прем'єр-міністра, який очолює урядовий кабінет більшості, через що глава держави, на відміну від прем'єр-міністра, не наділений підтримкою більшості у парламенті. Нарешті, найконфліктнішим сценарієм дуалізму виконавчої влади у рамках напівпрезиденталізму є системи розділеної меншості, у яких ні президент, ні прем'єр-міністр урядового кабінету меншості, які є політичними супротивниками, а не членами чи партнерами партій один одного, не мають (здебільше ні формально, ні ситуативно) підтримки більшості у парламенті (див. табл. 2).

Таблиця 2

ЛОГІКА ВИОКРЕМЛЕННЯ ТИПІВ НАПІВПРЕЗИДЕНТАЛІЗМУ І ВАРІАНТІВ СПІВІСНУВАННЯ ЦЕНТРІВ ТА НОСІЇВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В РАМКАХ СИСТЕМИ ЇЇ ДУАЛІЗМУ

Індикатори виокремлення типів напівпрезиденталізму та варіантів співіснування центрів і носіїв виконавчої влади		Системи і типи урядових кабінетів, яким надають підтримку парламенти	
		<i>Система/уряд більшості</i>	<i>Система/уряд меншості</i>
Кореляції партійної приналежності президента та прем'єр-міністра	Система уніфікованого правління	Система (повністю або частково) уніфікованої більшості	Система (повністю або частково) уніфікованої меншості
	Система розділеного правління	Система розділеної більшості	Система розділеної меншості

У цьому контексті примітно, що виокремлені варіанти співіснування центрів і носіїв виконавчої влади в рамках її напівпрезидентського дуалізму або загалом різновиди напівпрезидентської системи державного правління є безпосереднім наслідком поєднання, з одного боку, конституційних повноважень політичних інститутів у трикутнику «глава держави-прем'єр-міністр /

уряд-парламент» та формалізованих особливостей виборчих систем, а з іншої сторони — фактичних результатів президентських та парламентських виборів, партійно-політичної приналежності центрів і носіїв виконавчої влади та складу парламенту, а тому є динамічними⁴⁸. Відповідно, у такому «сузір'ї розгортання» напівпрезидентського дуалізму виконавчої влади президенти та

наукової конференції філософського факультету / Відп. за випуск Л. Рижак, О. Квас. — Дрогобич : ТзОВ «Трек-ЛТД», 2017. — С. 117-122.

⁴⁷ Skach C. The «newest» separation of powers : semi-presidentialism / Cindy Skach // International Journal of Constitutional Law. — 2007. — Vol. 5. — No. 1. — P. 104-105; Литвин В. Система уніфікованої меншості як варіативний різновид напівпрезидент-

талізму : перевірка доцільності виокремлення та концептуалізації / Віталій Литвин // Тези звітної наукової конференції філософського факультету / Відп. за випуск Л. Рижак, О. Квас. — Дрогобич : ТзОВ «Трек-ЛТД», 2017. — С. 117-122.

⁴⁸ Skach C. Constitutional origins of dictatorship and democracy / Cindy Skach // Constitutional Political Economy. — 2005. — Vol. 16. — No. 4. — P. 347-368; Skach C. The «newest» separation of

прем'єр-міністри можуть по-різному претендувати на ті чи інші виконавчі повноваження, модифікуючи різні варіанти міжінституційних відносин⁴⁹ (які, як зазначено вище, можуть окреслюватись і в рамках президентського-парламентського, і в рамках прем'єр-президентського чи парламентсько-президентського різновидів напівпрезиденталізму). А це, своєю чергою, означає, що параметрами чи патернами напівпрезиденталізму можуть бути різні варіанти як поділу, так і поєднання повноважень, а також як змагальності, так і конфлікту у системі дуальної (подвійної) виконавчої влади, внаслідок чого цілком очевидно, що напівпрезидентська система правління апіорі детермінується більше чи менше конфліктною системою дуалізму виконавчої влади⁵⁰.

Однією із визначальних причин такого стану справ є той факт, що навіть попри відносну гомогенність конституцій напівпрезидентських країн (особливо окремішньо у випадку президент-парламентаризму і прем'єр-президенталізму) повноваження їхніх президентів й інших політичних акторів, а відтак і особливості дуалізму виконавчої влади є гетерогенними, у тім числі і формально/законодавчо, і фактично/політично (що вкрай зрідка співпадає) детерміновано⁵¹. Найбільше на тлі врахування складу парламентів і типів урядових кабінетів, які очолюють прем'єр-міністри і з якими співпрацюють чи конфліктують, а загалом співіснують, президенти, адже, як би це не було парадоксально: у випадку урядів меншості та відсутності парламентської більшості відбувається найбільший збіг між формальною конституцією і політичною практикою, що зумовлює безумовний і чіткий поділ виконавчої влади президента та

прем'єр-міністра⁵²; у випадку урядів більшості та наявності парламентської більшості простежується суттєва відмінність між формальною конституцією і політичною практикою, що спричиняє нечіткий та компліментарний поділ влади президента та прем'єр-міністра, зокрема на користь когось із них. Відповідно, виконавча влада в умовах напівпрезиденталізму може концентруватись більшою (хоч не повною) мірою за президентом або прем'єр-міністром, а може означатись і явним конфліктним, конкурентним та мінливим поділом і дуалізмом. Тому поділ і дуалізм виконавчої влади властивий напівпрезиденталізму перманентно, але він у рамках балансу чи дисбалансу політичного або виконавчого лідерства може змінюватись на користь того чи іншого політичного інституту⁵³, детермінуючи в умовах «подібності правил, але різноманітності ігор»⁵⁴ різні опції аналізованої системи державного правління, зокрема президенталізований, парламентаризований (прем'єризований) та збалансований напівпрезиденталізм.

Президенталізований напівпрезиденталізм (особливо у випадку президент-парламентаризму) характеризується зміщенням дуалізму формування/«походження», функціонування і відповідальності/«виживання» прем'єр-міністра й уряду перед президентом та парламентом винятково або здебільшого до глави держави, через що така система правління інтуїтивно і політично (але не конституційно) часто тяжіє до президенталізму. Натомість парламентаризований чи прем'єризований напівпрезиденталізм (особливо у випадку прем'єр-президенталізму) окреслюється, навіть попри значну раціонально-легальну легітимність влади та конституційну уповноваженість президента,

49 powers : semi-presidentialism / Cindy Skach // *International Journal of Constitutional Law*. — 2007. — Vol. 5. — No. 1. — P. 93–121.
 Baylis T. Presidents versus Prime Ministers : Shaping Executive Authority in Eastern Europe / Thomas A. Baylis // *World Politics*. — 1996. — Vol. 48. — No. 3. — P. 297–323; Барабаш Ю. Президентська влада у змішаних республіках : окремі питання теорії та практики / Ю. Г. Барабаш // *Право України*. — 2014. — № 8. — С. 67–76; Protsyk O. Politics of Intra-executive Conflict in Semipresidential Regimes in Eastern Europe / Oleh Protsyk // *East European Politics and Societies*. — 2005. — Vol. 19. — No. 2. — P. 135–160; Fabbrini S. Presidents, Parliaments, and Good Government / Sergio Fabbrini // *Journal of Democracy*. — 1995. — Vol. 6. — No. 3. — P. 128–138; Gherghina S. The Failure of Co-habitation : Explaining the 2007 and 2012 Institutional Crises in Romania / Sergiu Gherghina, Sergiu Miscoiu // *East European Politics & Societies*. — 2013. — Vol. 27. — No. 4. — P. 668–684.
 50 Protsyk O. Intra-Executive Competition between President and Prime Minister : Patterns of Institutional Conflict and Cooperation under Semi-presidentialism / Oleh Protsyk // *Political Studies*. — 2006. — Vol. 54. — No. 2. — P. 219–244.

51 Duverger M. A New Political System Model : Semi-Presidential Government / Maurice Duverger // *European Journal of Political Research*. — 1980. — Vol. 8. — No. 2. — P. 182–186; Chang C.-H. The Competition/Cooperation Relationship in Executive Power Operating of Semi-presidentialism / Chun-Hao Chang // *International Journal of Social Sciences and Humanity Studie*. — 2011. — Vol. 3. — No. 2. — P. 105–116; Elgie R. Semi-Presidentialism and Comparative Institutional Engineering / Robert Elgie // Elgie R. *Semi-Presidentialism in Europe* / Robert Elgie. — Oxford : *Oxford University Press*, 1999. — P. 281–299.

52 Elgie R. *Semi-Presidentialism in Europe* / Robert Elgie. — Oxford : *Oxford University Press*, 1999. — P. 281–299.

53 Харченко О. Напівпрезидентська форма правління : становлення і розвиток : дис. ... канд. наук : 23.00.02 / Олена Харченко. — К. : Ін-т політичних і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса, 2008. — С. 37.

54 Duverger M. A New Political System Model : Semi-Presidential Government / Maurice Duverger // *European Journal of Political Research*. — 1980. — Vol. 8. — No. 2. — P. 167.

зміщенням дуалізму виконавчої влади на користь прем'єр-міністра й урядового кабінету, відповідає перед парламентом⁵⁵, через що така система правління інтуїтивно і політично, зокрема підмінюючи конституційні норми та регламентації політичними конвенціями⁵⁶, набуває парламентськоподібної форми, конституційно/дефінітивно залишаючись напівпрезидентською⁵⁷. Відтак у президентіалізованому та парламентаризованому (прем'єриззованому) напівпрезиденталізмі поділ і дуалізм виконавчої влади президента та прем'єр-міністра конституційно властивий і зарезервований, але політично він значною мірою є варіативним, зокрема найменше вираженим у випадку систем уніфікованого правління, а найбільше вираженим у випадку систем розділеного правління⁵⁸. Врешті, збалансований напівпрезиденталізм позначається найбільшою мірою на конституціоалізованому та/чи політичному балансуванні повноважень владних акторів, передусім президента і прем'єр-міністра, у поділі та дуалізмі виконавчої влади, через що така система правління детермінується процесами різнорівневої персоналізації міжінституційних відносин за допомогою повноважень та ролей окремих політичних акторів, а відтак і ускладненням дуалізму виконавчої влади. З одного боку (особливо у випадку систем розділеного правління), це може слугувати причиною «блокованого» конституційного та міжінституційного конфліктів, політичної кризи у системі дуалізму виконавчої влади, втрати чи зменшення рівня керованості політичним й управлінським процесом і зниження легітимності державної влади⁵⁹. З іншого боку (зокрема у випадку щонайбільшого співпадіння конституції і політичної практики), це може слугувати причиною максимально об'єктивної і регламентованої апробації певної конфігурації напівпрезидентської системи

державного правління на практиці.

Все значною мірою залежить від врахування та поєднання цілого масиву конституціоалізованих (формальних) і політичних (формальних та фактичних) детермінант структуризації напівпрезиденталізму, які дають підстави виокремити різні варіанти і механізми балансування та дуалізації виконавчої влади. Зокрема, за каналами та векторами балансування і паралелізацією або непаралелізацією здійснення повноважень різних політичних акторів дуалізм виконавчої влади, особливо у випадку збалансованого напівпрезиденталізму, буває: винятково горизонтальним — тобто на підставі одночасного, змішаного та взаємодоповнювального використання політичними акторами своїх повноважень у рамках системи дуалізму виконавчої влади; винятково вертикальним — тобто на підставі різночасного, розмежованого та альтернативного використання політичними акторами своїх повноважень у рамках системи дуалізму виконавчої влади; водночас вертикальним і горизонтальним — тобто на підставі одночасного і різночасного, змішаного і розмежованого, а також взаємодоповнювального і альтернативного використання політичними акторами своїх повноважень у рамках дуалізму виконавчої влади.

Загалом у дослідженні аргументовано, що напівпрезиденталізм дефінітивно і практично завжди окреслюється дуалізмом виконавчої влади, хоча останній і позначається різними особливостями, динамікою і наслідками у рамках різних видів цієї системи державного правління. Усереднено, зокрема на підставі різних особливостей ієрархічних і транзакційних міжінституційних відносин, виявлено, що система напівпрезидентського дуалізму виконавчої влади характеризується: формальною і фактичною дуалізацією чи деконцентрацією виконавчої влади між президентом (гла-

⁵⁵ Gallagher M. Review of Presidents with Prime Ministers : Do Direct Elections Matter? By Margit Tavits / Michael Gallagher // *West European Politics*. — 2010. — Vol. 33. — No. 2. — P. 204–205.

⁵⁶ Duverger M. A New Political System Model : Semi-Presidential Government / Maurice Duverger // *European Journal of Political Research*. — 1980. — Vol. 8. — No. 2. — P. 167; Shugart M. Semi-presidential systems : Dual executive and mixed authority patterns / Matthew S. Shugart // *French Politics*. — 2005. — Vol. 3. — No. 3. — P. 336; Protsyk O. Intra-Executive Competition between President and Prime Minister : Patterns of Institutional Conflict and Cooperation under Semi-presidentialism / Oleh Protsyk // *Political Studies*. — 2006. — Vol. 54. — No. 2. — P. 220.

⁵⁷ Литвин В. Напівпрезидентські системи з номінальними президентами у країнах Європи / Віталій Литвин // Тези звітної

наукової конференції філософського факультету / Відп. за випуск проф. В. П. Мельник. — Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2013. — Вип. 10. — С. 402–407.

⁵⁸ Литвин В. До проблеми розрізнення напівпрезиденталізму та парламентаризму : напівпрезидентські системи з номінальними президентами у Центральній Європі (на прикладі Болгарії, Словаччини, Словенії та Чехії) / Віталій Литвин // *Rozwój polityczny i społeczny państw Europy Środkowej i Wschodniej / Praca zbiorowa pod red. Zbigniewa Białoblockiego i Anoliya Romanyuka*. — Kutno, 2013. — S. 149–171; Tavits M. Presidents with Prime Ministers : Do Direct Elections Matter? / Margit Tavits. — Oxford : *Oxford University Press*, 2009. — P. 31.

⁵⁹ Skach C. Constitutional origins of dictatorship and democracy / Cindy Skach // *Constitutional Political Economy*. — 2005. — Vol. 16. — No. 4. — P. 60–63.

вою держави) і прем'єр-міністром (главою уряду); дуальною (подвійною) природою формування/«походження» і здійснення виконавчої влади, а не її відповідальності/«виживання». Відтак усі ризики та перспективи апробації напівпрезиденталізму залежать від його різновидів й особливостей і наслідків поділу та дуалізму виконавчої влади, які, своєю чергою, детерміновані конституційними повноваженнями політичних інститутів у три-

кутнику «глава держави–прем'єр-міністр/уряд–парламент», формалізованими й актуалізованими особливостями партійних і виборчих систем, результатами президентських та парламентських виборів, партійно-політичною приналежністю центрів і носіїв виконавчої влади та складом парламенту. Однак вони повинні бути предметом спеціалізованого й окремого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Литвин В. Концептуалізація і теоретична дистинкція понять «форма державного правління» та «система державного правління» у політичній науці / Віталій Литвин, Анатолій Романюк // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22 : Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін : збірник наукових праць. — 2016. — Вип. 20. — С. 3–12.
2. Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія : Дослідження структур, мотивів і результатів / Джованні Сарторі. — Київ : АртЕк, 2001. — 224 с.
3. Cheibub J. Beyond Presidentialism and Parliamentarism / Jose Antonio Cheibub, Zachary Elkins, Tom Ginsburg // *British Journal of Political Science*. — 2014. — Vol. 44. — No. 3. — P. 515–544.
4. Duverger M. A New Political System Model : Semi-Presidential Government / Maurice Duverger // *European Journal of Political Research*. — 1980. — Vol. 8. — No. 2. — P. 165–187.
5. Elgie R. Semi-Presidentialism : Sub-Types and Democratic Performance / Robert Elgie. — Oxford : *Oxford University Press*, 2011. — 206 p.
6. Elgie R. The Politics of Semi-Presidentialism / Robert Elgie // Elgie R. *Semi-Presidentialism in Europe* / Robert Elgie. — Oxford : *Oxford University Press*, 1999. — P. 1–21.
7. Elgie R. Variations on a theme : a fresh look at semi-presidentialism / Robert Elgie // *Journal of Democracy*. — 2005. — Vol. 16. — No. 3. — P. 1–21.
8. Pasquino G. Nomination : Semi-presidentialism : A Political Model at Work / Gianfranco Pasquino // *European Journal of Political Research*. — 1997. — Vol. 31. — No. 1. — P. 128–146.
9. Shugart M. Presidents and Assemblies : Constitutional Design and Electoral Dynamics / Matthew S. Shugart, John M. Carey. — *Cambridge University Press*, 1992. — 316 p.
10. Shugart M. Semi-presidential systems : Dual executive and mixed authority patterns / Matthew S. Shugart // *French Politics*. — 2005. — Vol. 3. — No 3. — P. 323–351.
11. Андреева Г. Конституционное право зарубежных стран : учебник / Галина Андреева. — М. : Эксмо, 2005. — 320 с.
12. Арановский К. Государственное право зарубежных стран : учебник для вузов / К. В. Арановский. — М. : Форум-Инфра-М, 1998. — 488 с.
13. Романюк А. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Західної Європи : монографія / Анатолій Романюк. — Львів, 2007. — 391 с.
14. Blondel J. Dual Leadership in the Contemporary World : A Step towards Executive and Regime Stability / Jean Blondel // Kavanagh D. *Comparative Government and Politics* / Dennis Kavanagh, Gillian Peele. — Boulder, 1984. — P. 162–172.
15. Bogdanor V. Semi-presidential Systems / Vernon Bogdanor // Bogdanor V. *The Blackwell Encyclopaedia of Political Institutions* / Vernon Bogdanor. — Oxford : *Basil Blackwell Publishers*, 1987. — P. 561–562.
16. Amorim Neto O. Breaking the Parliamentary Chain of Delegation : Presidents and Non-partisan Cabinet Members in European Democracies / Octavio Amorim Neto, Kaare Strøm // *British Journal of Political Science*. — 2006. — Vol. 36. — No. 4. — P. 619–643.

17. Elgie R. Semi-Presidentialism : Concepts, Consequences and Contesting Explanations / Robert Elgie // *Political Studies Review*. — 2004. — Vol. 2. — No. 3. — P. 314–330.
18. Baylis T. Presidents versus Prime Ministers : Shaping Executive Authority in Eastern Europe / Thomas A. Baylis // *World Politics*. — 1996. — Vol. 48. — No. 3. — P. 297–323.
19. Kirschke L. Semipresidentialism and the Perils of Power-Sharing in Neopatrimonial States / Linda Kirschke // *Comparative Political Studies*. — 2007. — Vol. 40. — No. 11. — P. 1372–1394.
20. Ginsburg T. Dismantling the «Developmental State»? Administrative Procedure Reform in Japan and Korea / Tom Ginsburg // *American Journal of Comparative Law*. — 2001. — Vol. 49. — No. 4. — P. 585–625.
21. Литвин В. До оцінювання класичних і посткласичних та формулювання оновленого і синтетичного визначень напівпрезиденталізму / Віталій Литвин // *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Філософія, соціологія, політологія*. — 2016. — № 3 (31). — С. 30–46.
22. Siaroff A. Comparative presidencies : the inadequacy of the presidential, semi-presidential and parliamentary distinction / Alan Siaroff // *European Journal of Political Research*. — 2003. — Vol. 42. — No. 3. — P. 287–312.
23. Барабаш Ю. Президентська влада у змішаних республіках : окремі питання теорії та практики / Ю. Г. Барабаш // *Право України*. — 2014. — № 8. — С. 67–76.
24. Cheibub J. Making Presidential and Semi-Presidential Constitutions Work / Jose Antonio Cheibub // *Texas Law Review*. — 2009. — Vol. 87. — No. 7. — P. 1375–1407.
25. Stacey R. Semi-presidential government in the post-authoritarian context / R. Stacey, S. Choudhry. — *The Center for Constitutional Transitions at NYU Law*, 2014. — 20 p.
26. Elgie R. Variation in the Durability of Semi-Presidential Democracies / Robert Elgie, Petra Schleiter // Elgie R. *Semi-Presidentialism and Democracy* / Robert Elgie, Sophia Moestrup, Y.-S. Wu. — London : *Palgrave*, 2011. — P. 42–60.
27. Anderson C. Losers' Consent : Elections and Democratic Legitimacy / C. Anderson, A. Blais, S. Bowler, T. Donovan, O. Lijphart. — Oxford : *Oxford University Press*, 2005. — 240 p.
28. Lijphart A. Constitutional Design for Divided Societies / Arendt Lijphart // *Journal of Democracy*. — 2004. — Vol. 15. — No. 2. — P. 96–109.
29. Roeder P. Power Dividing as an Alternative to Ethnic Power Sharing / Philip G. Roeder // *Roeder P. Sustainable Peace, Power and Democracy after Civil War* / Philip G. Roeder, Donald Rodichild. — Ithaca : *Cornell University Press*, 2005. — P. 51–82.
30. Duverger M. Bréviaire de la cohabitation / Maurice Duverger. — Paris : *Presses Universitaires de France*, 1986. — 150 p.
31. Nousiainen J. From Semi-Presidentialism to Parliamentary Government : Political and Constitutional Developments in Finland / Jaakko Nousiainen // *Scandinavian Political Studies*. — 2001. — Vol. 24. — No. 1. — P. 95–109.
32. Schleiter P. Party Government in Europe? Parliamentary and Semipresidential Democracies Compared / Petra Schleiter, Edward Morgan-Jones // *European Journal of Political Research*. — 2009. — Vol. 48. — No. 5. — P. 665–693.
33. Shugart M. Comparative Executive-Legislative Relations / Matthew S. Shugart // *Rhodes A. The Oxford Handbook of Political Institutions* / A. W. Rhodes, S. Binder, B. Rockman. — *Oxford University Press*, 2006. — P. 344–365.
34. Процюк І. Змішана республіка : поняття та ознаки / Ігор Процюк // *Актуальні проблеми права : теорія і практика*. — 2012. — № 25. — С. 462–471.
35. Радченко О. Особливості застосування принципу розподілу державної влади у змішаних республіках / Олександр Радченко // *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. — 2010. — № 1. — С. 202–209.
36. Серьогіна С. Витоки концепції «змішане правління» в античній політико-правовій теорії та практиці / С. Г. Серьогіна // *Проблеми законності*. — 2006. — № 78. — С. 29–38.
37. Литвин В. Критика классического и постклассического определения полупрезидентализма и ее роль в построении синтетического концепта полупрезидентской системы правления : теоретико-методологический анализ и верификация на примере стран Центрально-Восточной Европы / Віталій Литвин // *Studia Politologicae*. — 2017. — № 44. — С. 28–52.
38. Reiter D. Public, Legislative, and Executive Constraints on the Democratic Initiation of Conflict / Dan Reiter, Erik R Tillman // *Journal of Politics*. — 2002. — Vol. 64. — No. 3. — P. 810–826.
39. Morgan-Jones E. Governmental change in a president-parliamentary regime : The case of Russia 1994–2003 / Edward

- Morgan-Jones, Petra Schleiter // *Post-Soviet Affairs*. — 2004. — Vol. 20. — No. 2. — P. 132–163.
40. Samuels D. The «Semi-presidential» model and its subtypes : Party presidentialization and the selection and deselection of prime ministers / David Samuels, Matthew S. Shugart // Paper presented at the Committee of the 10th Congress of the French Political Science Association. — Grenoble, September 7–9, 2009. — 20 p.
41. Linz J. Presidential or Parliamentary Democracy : Does It Make a Difference? / Juan Linz // Linz J. *The Failure of Presidential Democracy : Comparative Perspectives* / Juan Linz, Arturo Valenzuela. — *Johns Hopkins University Press*, 1994. — P. 3–87.
42. Protsyk O. Prime ministers' identity in semi-presidential regimes : Constitutional norms and cabinet formation outcomes / Oleh Protsyk // *European Journal of Political Research*. — 2005. — Vol. 44. — No. 5. — P. 721–748.
43. Duverger M. *Los Partidos Politicos* / Maurice Duverger. — Mexico : Fondo de Cultura Econmica, 1957. — 461 p.
44. Linz J. Problems of Democratic Transition and Consolidation : Southern Europe, South America and Post-Communist Europe / Juan Linz, Alfred Stepan. — *Johns Hopkins University Press*, 1996. — 479 p.
45. Protsyk O. Politics of Intra-executive Conflict in Semipresidential Regimes in Eastern Europe / Oleh Protsyk // *East European Politics and Societies*. — 2005. — Vol. 19. — No. 2. — P. 135–160.
46. Skach C. Borrowing Constitutional Designs. Constitutional Law in Weimar Germany and the French Fifth Republic / Cindy Skach. — Princeton : *Princeton University Press*, 2005. — 151 p.
47. Skach C. Constitutional origins of dictatorship and democracy / Cindy Skach // *Constitutional Political Economy*. — 2005. — Vol. 16. — No. 4. — P. 347–368.
48. Skach C. The «newest» separation of powers : semi-presidentialism / Cindy Skach // *International Journal of Constitutional Law*. — 2007. — Vol. 5. — No. 1. — P. 93–121.
49. Литвин В. Система уніфікованої меншості як варіативний різновид напівпрезиденталізму : перевірка доцільності виокремлення та концептуалізації / Віталій Литвин // Тези звітної наукової конференції філософського факультету / Відп. за випуск Л. Рижак, О. Квас. — Дрогобич : ТзОВ «Трек-ЛТД», 2017. — С. 117–122.
50. Fabbrini S. Presidents, Parliaments, and Good Government / Sergio Fabbrini // *Journal of Democracy*. — 1995. — Vol. 6. — No. 3. — P. 128–138.
51. Gherghina S. The Failure of Cohabitation : Explaining the 2007 and 2012 Institutional Crises in Romania / Sergiu Gherghina, Sergiu Miscoiu // *East European Politics & Societies*. — 2013. — Vol. 27. — No. 4. — P. 668–684.
52. Protsyk O. Intra-Executive Competition between President and Prime Minister : Patterns of Institutional Conflict and Cooperation under Semi-presidentialism / Oleh Protsyk // *Political Studies*. — 2006. — Vol. 54. — No. 2. — P. 219–244.
53. Chang C.-H. The Competition/Cooperation Relationship in Executive Power Operating of Semi-presidentialism / Chun-Hao Chang // *International Journal of Social Sciences and Humanity Studie*. — 2011. — Vol 3. — No. 2. — P. 105–116.
54. Elgie R. Semi-Presidentialism and Comparative Institutional Engineering / Robert Elgie // Elgie R. *Semi-Presidentialism in Europe* / Robert Elgie. — Oxford : *Oxford University Press*, 1999. — P. 281–299.
55. Харченко О. Напівпрезидентська форма правління : становлення і розвиток : дис. ... канд. наук : 23.00.02 / Олена Харченко. — К. : Ін-т політичних і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса, 2008. — 210 с.
56. Gallagher M. Review of Presidents with Prime Ministers : Do Direct Elections Matter? By Margit Tavits / Michael Gallagher // *West European Politics*. — 2010. — Vol. 33. — No. 2. — P. 204–205.
57. Литвин В. Напівпрезидентські системи з номінальними президентами у країнах Європи / Віталій Литвин // Тези звітної наукової конференції філософського факультету / Відп. за випуск проф. В. П. Мельник. — Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2013. — Вип. 10. — С. 402–407.
58. Литвин В. До проблеми розрізнення напівпрезиденталізму та парламентаризму : напівпрезидентські системи з номінальними президентами у Центральній Європі (на прикладі Болгарії, Словаччини, Словенії та Чехії) / Віталій Литвин // *Rozwój polityczny i społeczny państw Europy Środkowej i Wschodniej* / Praca zbiorowa pod red. Zbigniewa Białoblockiego i Anatoliya Romanuka. — Kutno, 2013. — S. 149–171.
59. Tavits M. Presidents with Prime Ministers : Do Direct Elections Matter? / Margit Tavits. — Oxford : *Oxford University Press*, 2009. — 273 p.
60. Литвин В. Теорія та практика когабітації в напівпрезидентських системах Європи / Віталій Литвин // Освіта регіону : політологія, психологія, комунікації. — 2011. — №. 4. — С. 140–149.

61. Литвин В. Збалансований напівпрезиденталізм : теоретичні особливості, інституційні ризики та позитивні перспективи реформування в Україні / Віталій Литвин // *Нова парадигма*. — 2014. — № 125. — С. 145–163.
62. Романюк А. Інститут когабітації та політичні наслідки його реалізації в Україні / Анатолій Романюк, Володимир Мельник // *Сучасна українська політика : політики і політологи про неї*. — 2009. — № 17. — С. 69–73.
63. Bahro H. Virtues and vices of semi-presidential government / Horst Bahro // *Journal of Social Sciences and Philosophy*. — 1999. — Vol. 11. — No. 1. — P. 1–37.

REFERENCES

1. Lytvyn V. Kontseptualizatsiia i teoretychna dystynktsiia poniat «forma derzhavnoho pravlinnia» ta «systema derzhavnoho pravlinnia» u politychnii nauksi // *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 22 : Politychni nauky ta metodyka vykladannia sotsialno-politychnykh dystsyplin : zbirnyk naukovykh prats*. — 2016. — Vyp. 20. — S. 3–12.
2. Dzhovani Sartori. Porivnialna konstytutsiina inzheneriia : Doslidzhennia struktur, motyviv i rezultativ. — Kyiv : ArtEk, 2001. — 224 s.
3. Cheibub J. Beyond Presidentialism and Parliamentarism / Jose Antonio Cheibub, Zachary Elkins, Tom Ginsburg // *British Journal of Political Science*. — 2014. — Vol. 44. — No. 3. — P. 515–544.
4. Duverger M. A New Political System Model : Semi-Presidential Government / Maurice Duverger // *European Journal of Political Research*. — 1980. — Vol. 8. — No. 2. — P. 165–187.
5. Elgie R. Semi-Presidentialism : Sub-Types and Democratic Performance / Robert Elgie. — Oxford : *Oxford University Press*, 2011. — 206 p.
6. Elgie R. The Politics of Semi-Presidentialism / Robert Elgie // *Elgie R. Semi-Presidentialism in Europe / Robert Elgie*. — Oxford : *Oxford University Press*, 1999. — P. 1–21.
7. Elgie R. Variations on a theme : a fresh look at semi-presidentialism / Robert Elgie // *Journal of Democracy*. — 2005. — Vol. 16. — No. 3. — P. 1–21.
8. Pasquino G. Nomination : Semi-presidentialism : A Political Model at Work / Gianfranco Pasquino // *European Journal of Political Research*. — 1997. — Vol. 31. — No. 1. — P. 128–146.
9. Shugart M. Presidents and Assemblies : Constitutional Design and Electoral Dynamics / Matthew S. Shugart, John M. Carey. — *Cambridge University Press*, 1992. — 316 p.
10. Shugart M. Semi-presidential systems : Dual executive and mixed authority patterns / Matthew S. Shugart // *French Politics*. — 2005. — Vol. 3. — No 3. — P. 323–351.
11. Halyna Andreeva. Konstytutsyonnoe pravo zarubezhnykh stran : uchebnyk. — M. : Eksmo, 2005. — 320 s.
12. Aranovskyi K. Hosudarstvennoe pravo zarubezhnykh stran : uchebnyk dlia vuzov. — M. : Forum-Ynfra-M, 1998. — 488 s.
13. Romaniuk A. Porivnialnyi analiz politychnykh instytutiv krain Zakhidnoi Yevropy : monohrafiia / Anatolii Romaniuk. — Lviv, 2007. — 391 s.
14. Blondel J. Dual Leadership in the Contemporary World : A Step towards Executive and Regime Stability / Jean Blondel // *Kavanagh D. Comparative Government and Politics / Dennis Kavanagh, Gillian Peele*. — *Boulder*, 1984. — P. 162–172.
15. Bogdanor V. Semi-presidential Systems / Vernon Bogdanor // *Bogdanor V. The Blackwell Encyclopaedia of Political Institutions / Vernon Bogdanor*. — Oxford : *Basil Blackwell Publishers*, 1987. — P. 561–562.
16. Amorim Neto O. Breaking the Parliamentary Chain of Delegation : Presidents and Non-partisan Cabinet Members in European Democracies / Octavio Amorim Neto, Kaare Strøm // *British Journal of Political Science*. — 2006. — Vol. 36. — No. 4. — P. 619–643.
17. Elgie R. Semi-Presidentialism : Concepts, Consequences and Contesting Explanations / Robert Elgie // *Political Studies Review*. — 2004. — Vol. 2. — No. 3. — P. 314–330.
18. Baylis T. Presidents versus Prime Ministers : Shaping Executive Authority in Eastern Europe / Thomas A. Baylis // *World Politics*. — 1996. — Vol. 48. — No. 3. — P. 297–323.
19. Kirschke L. Semipresidentialism and the Perils of Power-Sharing in Neopatrimonial States / Linda Kirschke // *Comparative Political Studies*. — 2007. — Vol. 40. — No. 11. — P. 1372–1394.

20. Ginsburg T. Dismantling the «Developmental State»? Administrative Procedure Reform in Japan and Korea / Tom Ginsburg // *American Journal of Comparative Law*. — 2001. — Vol. 49. — No. 4. — P. 585–625.
21. Lytvyn V. Do otsiniuvannia klasychnykh i postklasychnykh ta formuluvannia onovlenoho i syntetychnoho vyznachen napivprezidentalizmu // *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Seriya : Filosofiia, sotsiologiia, politologiia*. — 2016. — № 3 (31). — S. 30–46.
22. Siaroff A. Comparative presidencies : the inadequacy of the presidential, semi-presidential and parliamentary distinction / Alan Siaroff // *European Journal of Political Research*. — 2003. — Vol. 42. — No. 3. — P. 287–312.
23. Barabash Yu. Prezydentska vlada u zmishanykh respublikakh : okremi pytannia teorii ta praktyky / Yu. H. Barabash // *Pravo Ukrainy*. — 2014. — № 8. — S. 67–76.
24. Cheibub J. Making Presidential and Semi-Presidential Constitutions Work / Jose Antonio Cheibub // *Texas Law Review*. — 2009. — Vol. 87. — No. 7. — P. 1375–1407.
25. Stacey R. Semi-presidential government in the post-authoritarian context / R. Stacey, S. Choudhry. — *The Center for Constitutional Transitions at NYU Law*, 2014. — 20 p.
26. Elgie R. Variation in the Durability of Semi-Presidential Democracies / Robert Elgie, Petra Schleiter // *Elgie R. Semi-Presidentialism and Democracy* / Robert Elgie, Sophia Moestrup, Y.-S. Wu. — London : *Palgrave*, 2011. — P. 42–60.
27. Anderson C. Losers' Consent : Elections and Democratic Legitimacy / C. Anderson, A. Blais, S. Bowler, T. Donovan, O. Lischtaug. — Oxford : *Oxford University Press*, 2005. — 240 p.
28. Lijphart A. Constitutional Design for Divided Societies / Arendt Lijphart // *Journal of Democracy*. — 2004. — Vol. 15. — No. 2. — P. 96–109.
29. Roeder P. Power Dividing as an Alternative to Ethnic Power Sharing / Philip G. Roeder // *Roeder P. Sustainable Peace, Power and Democracy after Civil War* / Philip G. Roeder, Donald Rodichild. — Ithaca : *Cornell University Press*, 2005. — P. 51–82.
30. Duverger M. Bréviaire de la cohabitation / Maurice Duverger. — Paris : *Presses Universitaires de France*, 1986. — 150 p.
31. Nousiainen J. From Semi-Presidentialism to Parliamentary Government : Political and Constitutional Developments in Finland / Jaakko Nousiainen // *Scandinavian Political Studies*. — 2001. — Vol. 24. — No. 1. — P. 95–109.
32. Schleiter P. Party Government in Europe? Parliamentary and Semipresidential Democracies Compared / Petra Schleiter, Edward Morgan-Jones // *European Journal of Political Research*. — 2009. — Vol. 48. — No. 5. — P. 665–693.
33. Shugart M. Comparative Executive-Legislative Relations / Matthew S. Shugart // *Rhodes A. The Oxford Handbook of Political Institutions* / A. W. Rhodes, S. Binder, B. Rockman. — *Oxford University Press*, 2006. — P. 344–365.
34. Protsiuk I. Zmishana respublika : poniattia ta oznaky / Ihor Protsiuk // *Aktualni problemy prava : teoriia i praktyka*. — 2012. — № 25. — S. 462–471.
35. Radchenko O. Osoblyvosti zastosuvannia pryntsyphu rozpodilu derzhavnoi vlady u zmishanykh respublikakh / Oleksandr Radchenko // *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. — 2010. — № 1. — S. 202–209.
36. Serohina S. Vytoky kontseptsii «zmishane pravlinnia» v antychnii polityko-pravovii teorii ta praktytsi / S. H. Serohina // *Problemy zakonnosti*. — 2006. — № 78. — S. 29–38.
37. Lytvyn V. Krytyka klasycheskoho u postklasycheskoho opredelenia poluprezydentyzma y ee rol v postroenny syntetycheskoho kontseptu poluprezydentskoi systemy pravlenia : teoretyko-metodolohycheskyi analiz y verifykatsyia na prymere stran Tsentralno-Vostochnoi Evropy / Vitalii Lytvyn // *Studia Politologiczne*. — 2017. — № 44. — S. 28–52.
38. Reiter D. Public, Legislative, and Executive Constraints on the Democratic Initiation of Conflict / Dan Reiter, Erik R Tillman // *Journal of Politics*. — 2002. — Vol. 64. — No. 3. — P. 810–826.
39. Morgan-Jones E. Governmental change in a president-parliamentary regime : The case of Russia 1994–2003 / Edward Morgan-Jones, Petra Schleiter // *Post-Soviet Affairs*. — 2004. — Vol. 20. — No. 2. — P. 132–163.
40. Samuels D. The «Semi-presidential» model and its subtypes : Party presidentialization and the selection and deselection of prime ministers / David Samuels, Matthew S. Shugart // *Paper presented at the Committee of the 10th Congress of the French Political Science Association*. — Grenoble, September 7–9, 2009. — 20 p.
41. Linz J. Presidential or Parliamentary Democracy : Does It Make a Difference? / Juan Linz // *Linz J. The Failure of Presidential Democracy : Comparative Perspectives* / Juan Linz, Arturo Valenzuela. — *Johns Hopkins University Press*, 1994. — P. 3–87.
42. Protsyk O. Prime ministers' identity in semi-presidential regimes : Constitutional norms and cabinet formation outcomes / Oleh Protsyk // *European Journal of Political Research*. — 2005. — Vol. 44. — No. 5. — P. 721–748.

43. Duverger M. Los Partidos Politicos / Maurice Duverger. — Mexico : *Fondo de Cultura Econmica*, 1957. — 461 p.
44. Linz J. Problems of Democratic Transition and Consolidation : Southern Europe, South America and Post-Communist Europe / Juan Linz, Alfred Stepan. — *Johns Hopkins University Press*, 1996. — 479 p.
45. Protsyk O. Politics of Intra-executive Conflict in Semipresidential Regimes in Eastern Europe / Oleh Protsyk // *East European Politics and Societies*. — 2005. — Vol. 19. — No. 2. — P. 135–160.
46. Skach C. Borrowing Constitutional Designs. Constitutional Law in Weimar Germany and the French Fifth Republic / Cindy Skach. — Princeton : *Princeton University Press*, 2005. — 151 p.
47. Skach C. Constitutional origins of dictatorship and democracy / Cindy Skach // *Constitutional Political Economy*. — 2005. — Vol. 16. — No. 4. — P. 347–368.
48. Skach C. The «newest» separation of powers : semi-presidentialism / Cindy Skach // *International Journal of Constitutional Law*. — 2007. — Vol. 5. — No. 1. — P. 93–121.
49. Lytvyn V. Systema unifikovanoi menshosti yak variatyvnyi riznovyd napivprezydentalizmu : perevirka dotsilnosti vyokremлення та контseptualizatsii / Vitalii Lytvyn // *Tezy zvitnoi naukovoї konferentsii filosofskoho fakultetu / Vidp. za vypusk L. Ryzhak, O. Kvas*. — Drohobych : TzOV «Trek-LTD», 2017. — S. 117–122.
50. Fabbrini S. Presidents, Parliaments, and Good Government / Sergio Fabbrini // *Journal of Democracy*. — 1995. — Vol. 6. — No. 3. — P. 128–138.
51. Gherghina S. The Failure of Cohabitation : Explaining the 2007 and 2012 Institutional Crises in Romania / Sergiu Gherghina, Sergiu Miscoiu // *East European Politics & Societies*. — 2013. — Vol. 27. — No. 4. — P. 668–684.
52. Protsyk O. Intra-Executive Competition between President and Prime Minister : Patterns of Institutional Conflict and Cooperation under Semi-presidentialism / Oleh Protsyk // *Political Studies*. — 2006. — Vol. 54. — No. 2. — P. 219–244.
53. Chang C.-H. The Competition/Cooperation Relationship in Executive Power Operating of Semi-presidentialism / Chun-Hao Chang // *International Journal of Social Sciences and Humanity Studie*. — 2011. — Vol 3. — No. 2. — P. 105–116.
54. Elgie R. Semi-Presidentialism and Comparative Institutional Engineering / Robert Elgie // *Elgie R. Semi-Presidentialism in Europe / Robert Elgie*. — Oxford : *Oxford University Press*, 1999. — P. 281–299.
55. Kharchenko O. Napivprezydentska forma pravlinnia : stanovlennia i rozvytok : dys. ... kand. nauk : 23.00.02 / Olena Kharchenko. — K. : In-t politychnykh i etnonats. doslidzh. im. I. F. Kurasa, 2008. — 210 s.
56. Gallagher M. Review of Presidents with Prime Ministers : Do Direct Elections Matter? By Margit Tavits / Michael Gallagher // *West European Politics*. — 2010. — Vol. 33. — No. 2. — P. 204–205.
57. Lytvyn V. Napivprezydentski systemy z nominalnymy prezydentamy u krainakh Yevropy / Vitalii Lytvyn // *Tezy zvitnoi naukovoї konferentsii filosofskoho fakultetu / Vidp. za vypusk prof. V. P. Melnyk*. — Lviv : Vydavnychiy tsentr LNU imeni Ivana Franka, 2013. — Vyp. 10. — S. 402–407.
58. Lytvyn V. Do problemy rozrznennia napivprezydentalizmu ta parlamentaryzmu : napivprezydentski systemy z nominalnymy prezydentamy u Tsentralnii Yevropi (na prykladi Bolharii, Slovachchyny, Slovenii ta Chekhii) / Vitalii Lytvyn // *Rozwój polityczny i społeczny państw Europy Środkowej i Wschodniej / Praca zbiorowa pod red. Zbigniewa Bialoblockiego i Anatoliya Romanyuka*. — Kutno, 2013. — S. 149–171.
59. Tavits M. Presidents with Prime Ministers : Do Direct Elections Matter? / Margit Tavits. — Oxford : *Oxford University Press*, 2009. — 273 p.
60. Lytvyn V. Teorii ta praktyka kohabitatsii v napivprezydentskykh systemakh Yevropy / Vitalii Lytvyn // *Osvitarehionu: politolohiia, psyholohiia, komunikatsii*. — 2011. — №. 4. — S. 140–149.
61. Lytvyn V. Zbalansovanyi napivprezydentalizm : teoretychni osoblyvosti, instytutsiini ryzyky ta pozytyvy y perspektyvy reformuvannia v Ukraini / Vitalii Lytvyn // *Nova paradyhma*. — 2014. — № 125. — S. 145–163.
62. Romaniuk A. Instytut kohabitatsii ta politychni naslidky yoho realizatsii v Ukraini / Anatolii Romaniuk, Volodymyr Melnyk // *Suchasna ukrainska polityka : polityky i politolohy pro nei*. — 2009. — № 17. — S. 69–73.
63. Bahro H. Virtues and vices of semi-presidential government / Horst Bahro // *Journal of Social Sciences and Philosophy*. — 1999. — Vol. 11. — No. 1. — P. 1–37.